Συλλογή της Νομολογίας

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (τμήμα μείζονος συνθέσεως)

της 6ης Νοεμβρίου 2018*

«Προδικαστική παραπομπή – Κοινωνική πολιτική – Οργάνωση του χρόνου εργασίας – Οδηγία 2003/88/ΕΚ – Άρθρο 7 – Δικαίωμα ετήσιας άδειας μετ' αποδοχών – Λύση της σχέσεως εργασίας λόγω θανάτου του εργαζομένου – Εθνική κανονιστική ρύθμιση που δεν επιτρέπει την καταβολή στους κληρονόμους του εργαζομένου της χρηματικής αποζημιώσεως για τη μη ληφθείσα ετήσια άδεια μετ' αποδοχών του κληρονομούμενου – Υποχρέωση σύμφωνης ερμηνείας του εθνικού δικαίου – Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Άρθρο 31, παράγραφος 2 – Δυνατότητα επικλήσεως στο πλαίσιο διαφοράς μεταξύ ιδιωτών»

Στις συνεκδικαζόμενες υποθέσεις C-569/16 και C-570/16,

με αντικείμενο δύο αιτήσεις προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, που υπέβαλε το Bundesarbeitsgericht (ομοσπονδιακό δικαστήριο εργατικών διαφορών, Γερμανία) με αποφάσεις της 18ης Οκτωβρίου 2016, οι οποίες περιήλθαν στο Δικαστήριο στις 10 Νοεμβρίου 2016, στο πλαίσιο των δικών

Stadt Wuppertal

κατά

Maria Elisabeth Bauer (C-569/16),

και

Volker Willmeroth, ως ιδιοκτήτης της TWI Technische Wartung und Instandsetzung Volker Willmeroth eK,

κατά

Martina Broßonn (C-570/16),

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (τμήμα μείζονος συνθέσεως),

συγκείμενο από τους K. Lenaerts, Πρόεδρο, J.-C. Bonichot, A. Prechal (εισηγήτρια), M. Βηλαρά, T. von Danwitz, F. Biltgen, K. Jürimäe και Κ. Λυκούργο, προέδρους τμήματος, M. Ilešič, J. Malenovský, E. Levits, L. Bay Larsen και S. Rodin, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: Y. Bot

γραμματέας: A. Calot Escobar

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία,

* Γλώσσα διαδικασίας: η γερμανική.

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

– ο Stadt Wuppertal, εκπροσωπούμενος από τον T. Herbert, Rechtsanwalt,

– η M. Broßonn, εκπροσωπούμενη από τον O. Teubler, Rechtsanwalt,

– η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από τους M. van Beek και T. S. Bohr,

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 29ης Μαΐου 2018,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

1 Οι αιτήσεις προδικαστικής αποφάσεως αφορούν την ερμηνεία του άρθρου 7 της οδηγίας 2003/88/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 4ης Νοεμβρίου 2003, σχετικά με ορισμένα στοιχεία της οργάνωσης του χρόνου εργασίας (ΕΕ 2003, L 299, σ. 9), καθώς και του άρθρου 31, παράγραφος 2, του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Χάρτης).

2 Οι αιτήσεις αυτές υποβλήθηκαν στο πλαίσιο δύο ενδίκων διαφορών μεταξύ του Stadt Wuppertal (Δήμου Wuppertal, Γερμανία) και της Maria Elisabeth Bauer, στην υπόθεση C-569/16, και του Volker Willmeroth, ως ιδιοκτήτη της TWI Technische Wartung und Instandsetzung Volker Willmeroth eK, και της Martina Broßonn, στην υπόθεση C-570/16, με αντικείμενο την άρνηση του Δήμου Wuppertal και του V. Willmeroth, ως πρώην εργοδοτών των θανόντων συζύγων της M. E. Bauer και της M. Broßonn, αντιστοίχως, να καταβάλουν σε αυτές χρηματική αποζημίωση για την ετήσια άδεια μετ' αποδοχών την οποία δεν είχαν λάβει οι σύζυγοί τους πριν από τον θάνατό τους.

Το νομικό πλαίσιο

Το δίκαιο της Ένωσης

3 Η τέταρτη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας 93/104/ΕΚ του Συμβουλίου, της 23ης Νοεμβρίου 1993, σχετικά με ορισμένα στοιχεία της οργάνωσης του χρόνου εργασίας (ΕΕ 1993, L 307, σ. 18), είχε ως εξής:

«[εκτιμώντας] ότι ο κοινοτικός χάρτης των θεμελιωδών κοινωνικών δικαιωμάτων των εργαζομένων, που εγκρίθηκε κατά το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στο Στρασβούργο, στις 9 Δεκεμβρίου 1989, από τους αρχηγούς κρατών και κυβερνήσεων ένδεκα κρατών μελών, διακηρύσσει συγκεκριμένα […] στο σημείο 8 […] ότι:

"[…]

8. Κάθε εργαζόμενος της Ευρωπαϊκής Κοινότητας έχει δικαίωμα εβδομαδιαίας ανάπαυσης και ετήσιας άδειας μετ' αποδοχών, ως προς τη διάρκεια των οποίων θα πρέπει να επιτευχθεί προοδευτική προσέγγιση, σύμφωνα με τα ισχύοντα σε κάθε κράτος.

[…]"»

4 Όπως προκύπτει από την αιτιολογική της σκέψη 1, η οδηγία 2003/88 κωδικοποιεί τις διατάξεις της οδηγίας 93/104, την οποία κατάργησε.

5 Οι αιτιολογικές σκέψεις 4 έως 6 της οδηγίας 2003/88 έχουν ως εξής:

«(4) Η βελτίωση της ασφάλειας, της υγιεινής και της υγείας των εργαζομένων κατά την εργασία είναι στόχος ο οποίος δεν μπορεί να εξαρτάται από καθαρά οικονομικές εκτιμήσεις.

(5) Όλοι οι εργαζόμενοι πρέπει να έχουν επαρκείς περιόδους ανάπαυσης. Η έννοια της "ανάπαυσης" πρέπει να εκφράζεται σε μονάδες χρόνου, και συγκεκριμένα ημέρες, ώρες ή και κλάσματά τους. Οι εργαζόμενοι στην [Ευρωπαϊκή Ένωση] πρέπει να διαθέτουν ορισμένες ελάχιστες περιόδους ανάπαυσης, ημερησίας, εβδομαδιαίας και ετήσιας καθώς και κατάλληλα διαλείμματα εργασίας. […]

(6) Οι αρχές του Διεθνούς Οργανισμού Εργασίας ως προς την οργάνωση του χρόνου εργασίας, συμπεριλαμβανομένης της νυκτερινής, πρέπει να συνεκτιμηθούν.»

6 Το άρθρο 7 της οδηγίας 2003/88, το οποίο έχει πανομοιότυπη διατύπωση με το άρθρο 7 της οδηγίας 93/104, έχει ως εξής:

«1. Τα κράτη μέλη θεσπίζουν τα αναγκαία μέτρα ώστε να παρέχεται σε όλους τους εργαζομένους ετήσια άδεια μετ' αποδοχών διάρκειας τουλάχιστον τεσσάρων εβδομάδων, σύμφωνα με τους όρους που προβλέπουν οι εθνικές νομοθεσίες ή/και πρακτικές για την απόκτηση του σχετικού δικαιώματος και τη χορήγηση της άδειας.

2. Η ελάχιστη περίοδος ετήσιας άδειας μετ' αποδοχών μπορεί να αντικαθίσταται από χρηματική αποζημίωση μόνον σε περίπτωση τερματισμού της εργασιακής σχέσης.»

7 Το άρθρο 17 της οδηγίας 2003/88 προβλέπει ότι τα κράτη μέλη μπορούν να παρεκκλίνουν από ορισμένες διατάξεις της. Εντούτοις, δεν επιτρέπεται καμία παρέκκλιση όσον αφορά το άρθρο 7.

Το γερμανικό δίκαιο

8 Το άρθρο 7, παράγραφος 4, του Bundesurlaubsgesetz (ομοσπονδιακού νόμου περί ετήσιων αδειών), της 8ης Ιανουαρίου 1963 (BGBl. 1963, σ. 2), όπως τροποποιήθηκε στις 7 Μαΐου 2002 (BGBl. 2002 I, σ. 1529) (στο εξής: BUrlG), προβλέπει τα εξής:

«Εάν η άδεια δεν μπορεί πλέον να χορηγηθεί εν όλω ή εν μέρει, λόγω λύσεως της σχέσεως εργασίας, τότε πρέπει να καταβληθεί αντίστοιχη αντισταθμιστική αποζημίωση.»

9 Το άρθρο 1922, παράγραφος 1, του Bürgerliches Gesetzbuch (αστικού κώδικα, στο εξής: BGB), επιγραφόμενο «Καθολική διαδοχή», ορίζει τα εξής:

«Κατά τον θάνατο ενός προσώπου (επαγωγή κληρονομίας), η περιουσία του ως σύνολο (κληρονομία) περιέρχεται σε ένα ή περισσότερα πρόσωπα (κληρονόμους).»

Οι διαφορές των κύριων δικών και τα προδικαστικά ερωτήματα

10 Η M. E. Bauer είναι η μοναδική κληρονόμος του συζύγου της, ο οποίος απεβίωσε στις 20 Δεκεμβρίου 2010 και απασχολούνταν από τον Δήμο Wuppertal. Ο δήμος αυτός απέρριψε την αίτηση της M. E. Bauer για την καταβολή αποζημιώσεως ποσού 5 857,75 ευρώ που αντιστοιχούσε σε ετήσια άδεια μετ' αποδοχών 25 ημερών την οποία ο σύζυγός της δεν είχε λάβει έως την ημερομηνία του θανάτου του.

11 Η M. Broßonn είναι η μοναδική κληρονόμος του συζύγου της, ο οποίος απασχολούνταν από τον V. Willmeroth από τον Απρίλιο του 2003 και απεβίωσε στις 4 Ιανουαρίου 2013, ενώ από τον Ιούλιο του 2012 ήταν ανίκανος προς εργασία λόγω ασθένειας. Ο V. Willmeroth απέρριψε το αίτημα της M. E. Bauer για καταβολή αποζημιώσεως ποσού 3 702,72 ευρώ που αντιστοιχούσε σε ετήσια άδεια μετ' αποδοχών 32 ημερών την οποία ο σύζυγός της δεν είχε λάβει έως την ημερομηνία του θανάτου του.

12 Η M. E. Bauer και η M. Broßonn άσκησαν αγωγή, η κάθε μία για τη δική της αξίωση, ενώπιον του αρμόδιου Arbeitsgericht (δικαστηρίου εργατικών διαφορών, Γερμανία), με αίτημα την καταβολή των εν λόγω αποζημιώσεων. Οι αγωγές αυτές έγιναν δεκτές και οι εφέσεις που άσκησαν κατά των πρωτόδικων αποφάσεων ο Δήμος Wuppertal και ο V. Willmeroth, αντιστοίχως, απορρίφθηκαν από το αρμόδιο Landesarbeitsgericht (δευτεροβάθμιο δικαστήριο εργατικών διαφορών, Γερμανία). Ο Δήμος Wuppertal και ο V. Willmeroth άσκησαν κατά των εν λόγω αποφάσεων αναιρέσεις ενώπιον του Bundesarbeitsgericht (Ομοσπονδιακού Δικαστηρίου Εργατικών Διαφορών, Γερμανία).

13 Στις αποφάσεις περί παραπομπής που εκδόθηκαν σε κάθε μία από τις δυο αυτές υποθέσεις, το αιτούν δικαστήριο υπενθυμίζει ότι το Δικαστήριο έχει ήδη κρίνει, με την απόφαση της 12ης Ιουνίου 2014, Bollacke (C-118/13, EU:C:2014:1755), ότι το άρθρο 7 της οδηγίας 2003/88 πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι αντιτίθεται σε εθνικές νομοθεσίες ή πρακτικές οι οποίες προβλέπουν ότι το δικαίωμα ετήσιας άδειας μετ' αποδοχών αποσβέννυται, χωρίς να γεννάται δικαίωμα χρηματικής αποζημιώσεως για τη μη ληφθείσα ετήσια άδεια μετ' αποδοχών, όταν η σχέση εργασίας λύεται λόγω του θανάτου του εργαζομένου.

14 Το αιτούν δικαστήριο διερωτάται, ωστόσο, αν ισχύει το ίδιο όταν το εθνικό δίκαιο δεν επιτρέπει να καταστεί ένα τέτοιο δικαίωμα χρηματικής αποζημιώσεως μέρος της κληρονομιαίας περιουσίας.

15 Ως προς το ζήτημα αυτό, το εν λόγω δικαστήριο επισημαίνει ότι, ερμηνευόμενα συνδυαστικά, το άρθρο 7, παράγραφος 4, του BUrlG και το άρθρο 1922, παράγραφος 1, του BGB έχουν, ειδικότερα, ως συνέπεια ότι το δικαίωμα του εργαζομένου σε ετήσια άδεια μετ' αποδοχών αποσβέννυται με τον θάνατό του, οπότε δεν μπορεί να μετατραπεί σε δικαίωμα χρηματικής αποζημιώσεως ούτε να αποτελέσει μέρος της κληρονομιαίας περιουσίας. Το αιτούν δικαστήριο διευκρινίζει, συναφώς, ότι οποιαδήποτε άλλη ερμηνεία των εν λόγω διατάξεων θα ήταν contra legem και, συνεπώς, δεν μπορεί να γίνει δεκτή.

16 Το αιτούν δικαστήριο υπενθυμίζει, αφενός, ότι το Δικαστήριο έκρινε, με την απόφαση της 22ας Νοεμβρίου 2011, KHS (C-214/10, EU:C:2011:761), ότι το δικαίωμα ετήσιας άδειας μετ' αποδοχών μπορεί να αποσβεσθεί μετά την πάροδο δεκαπέντε μηνών από το τέλος του έτους αναφοράς, καθόσον δεν ανταποκρίνεται πλέον στον σκοπό του ο οποίος συνίσταται στην παροχή στον εργαζόμενο της δυνατότητας να αναπαυθεί και να έχει στη διάθεσή του ένα χρονικό διάστημα αναψυχής και ψυχαγωγίας. Αφετέρου, επισημαίνοντας ότι, κατά τα φαινόμενα, ο σκοπός αυτός ωσαύτως δεν μπορεί να επιτευχθεί μετά τον θάνατο του εργαζομένου, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται αν επιτρέπεται, και στην περίπτωση αυτή, η απόσβεση του δικαιώματος ετήσιας άδειας μετ' αποδοχών και του δικαιώματος της χρηματικής αποζημιώσεως για τη μη ληφθείσα άδεια. Κατά το εν λόγω δικαστήριο, η αποδοχή διαφορετικής λύσεως θα σήμαινε εξάλλου ότι το δικαίωμα σε ελάχιστη περίοδο ετήσιας άδειας μετ' αποδοχών που κατοχυρώνεται στην οδηγία 2003/88 και στον Χάρτη έχει επίσης ως σκοπό να διασφαλίσει την προστασία των κληρονόμων του θανόντος εργαζομένου.

17 Στο πλαίσιο αυτό, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται επίσης αν το άρθρο 7 της οδηγίας 2003/88 ή το άρθρο 31, παράγραφος 2, του Χάρτη συνεπάγονται υποχρέωση του εργοδότη να καταβάλει στους κληρονόμους του εργαζομένου χρηματική αποζημίωση για τη μη ληφθείσα ετήσια άδεια μετ' αποδοχών, παρά τον αποκλεισμό, εν προκειμένω, της δυνατότητας αυτής από τις διατάξεις του εθνικού δικαίου των οποίων έγινε μνεία στη σκέψη 15 της παρούσας αποφάσεως.

18 Τέλος, στην υπόθεση C-570/16, το αιτούν δικαστήριο, το οποίο επισημαίνει ότι οι αντίδικοι στη διαφορά της κύριας δίκης είναι ιδιώτες, διερωτάται αν οι εν λόγω διατάξεις του δικαίου της Ένωσης έχουν άμεσο αποτέλεσμα το οποίο μπορεί ενδεχομένως να αναπτύσσεται και στο πλαίσιο αυτό.

19 Υπό τις περιστάσεις αυτές, το Bundesarbeitsgericht (Ομοσπονδιακό Δικαστήριο Εργατικών Διαφορών) αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα εκ των οποίων το μεν πρώτο είναι πανομοιότυπο στις υποθέσεις C-569/70 και C-570/16, το δε δεύτερο τίθεται μόνο στο πλαίσιο της υποθέσεως C-570/16:

«1) Παρέχει το άρθρο 7 της οδηγίας [2003/88/ΕΚ] ή το άρθρο 31, παράγραφος 2, του [Χάρτη] στον κληρονόμο εργαζομένου που απεβίωσε κατά τη διάρκεια της εργασιακής σχέσεως δικαίωμα χρηματικής αποζημιώσεως για την ελάχιστη ετήσια άδεια που δικαιούνταν ο εργαζόμενος πριν από τον θάνατό του, δικαίωμα το οποίο αποκλείεται με βάση το άρθρο 7, παράγραφος 4, του [BurlG] σε συνδυασμό με το άρθρο 1922, παράγραφος 1, του [BGB];

2) Σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως στο πρώτο ερώτημα, ισχύει τούτο ακόμη και όταν η σχέση εργασίας υφίστατο μεταξύ ιδιωτών;»

Επί των προδικαστικών ερωτημάτων

Επί του παραδεκτού

20 Η M. Broßonn αμφισβητεί το παραδεκτό των αιτήσεων προδικαστικής αποφάσεως επειδή, αφενός, το Δικαστήριο έχει ήδη κρίνει, με την απόφαση της 12ης Ιουνίου 2014, Bollacke (C-118/13, EU:C:2014:1755), ότι το άρθρο 7 της οδηγίας 2003/88 αντιτίθεται σε εθνικές νομοθεσίες ή πρακτικές, όπως η επίμαχη στις κύριες δίκες κανονιστική ρύθμιση κατά την οποία, σε περίπτωση θανάτου του εργαζομένου, το δικαίωμα σε ετήσια άδεια μετ' αποδοχών αποσβέννυται χωρίς να γεννάται δικαίωμα χρηματικής αποζημιώσεως για μη ληφθείσα ετήσια άδεια μετ' αποδοχών. Αν κριθεί όμως ότι η ίδια αυτή διάταξη δεν αντιτίθεται στην ως άνω κανονιστική ρύθμιση, κατά το μέτρο που αποκλείει τη μεταβίβαση της εν λόγω αξιώσεως αποζημιώσεως στους κληρονόμους, θα καταστεί εν τέλει κενή περιεχομένου η αρχή που διατύπωσε το Δικαστήριο με την ως άνω απόφασή του. Αφετέρου, μεγάλη μερίδα της εθνικής νομολογίας και νομικής θεωρίας εκτιμά ότι είναι δυνατή η σύμφωνη ερμηνεία της επίμαχης εθνικής κανονιστικής ρυθμίσεως προς την αρχή αυτή.

21 Ως προς το ζήτημα αυτό, πρέπει όμως να υπομνησθεί, πρώτον, ότι, ακόμη και σε περίπτωση κατά την οποία υφίσταται νομολογία του Δικαστηρίου επιλύουσα το επίμαχο νομικό ζήτημα, τα εθνικά δικαστήρια διατηρούν πλήρως την ευχέρεια να υποβάλουν αίτηση προδικαστικής αποφάσεως στο Δικαστήριο εφόσον το κρίνουν σκόπιμο, το δε γεγονός ότι οι διατάξεις των οποίων ζητείται η ερμηνεία έχουν ήδη ερμηνευθεί από το Δικαστήριο δεν συνεπάγεται ότι το Δικαστήριο κωλύεται να αποφανθεί εκ νέου (απόφαση της 17ης Ιουλίου 2014, Torresi, C-58/13 και C-59/13, EU:C:2014:2088, σκέψη 32 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

22 Κατά συνέπεια, δεν μπορεί να επισύρει το απαράδεκτο των ερωτημάτων που υποβλήθηκαν στις υπό κρίση υποθέσεις το γεγονός ότι, με την απόφαση της 12ης Ιουνίου 2014, Bollacke (C-118/13, EU:C:2014:1755), το Δικαστήριο έχει ήδη ερμηνεύσει το άρθρο 7 της οδηγίας 2003/88 σε σχέση με την ίδια κανονιστική ρύθμιση με την επίμαχη στις κύριες δίκες.

23 Δεύτερον, κατά πάγια νομολογία, στο πλαίσιο της συνεργασίας μεταξύ του Δικαστηρίου και των εθνικών δικαστηρίων την οποία καθιερώνει το άρθρο 267 ΣΛΕΕ, εναπόκειται αποκλειστικώς στο εθνικό δικαστήριο, το οποίο έχει επιληφθεί της διαφοράς και φέρει την ευθύνη της μέλλουσας να εκδοθεί δικαστικής αποφάσεως, να εκτιμήσει, λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιαιτερότητες της υποθέσεως, τόσο την αναγκαιότητα της προδικαστικής αποφάσεως για την έκδοση της δικής του αποφάσεως όσο

και το λυσιτελές των ερωτημάτων που υποβάλλει στο Δικαστήριο. Συνεπώς, εφόσον τα υποβληθέντα ερωτήματα αφορούν την ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης, το Δικαστήριο υποχρεούται καταρχήν να απαντήσει (απόφαση της 6ης Μαρτίου 2018, SEGRO και Horváth, C-52/16 και C-113/16, EU:C:2018:157, σκέψη 42 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

24 Η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως την οποία υποβάλλει εθνικό δικαστήριο μπορεί να απορριφθεί μόνον αν είναι πρόδηλο ότι η ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης την οποία ζητεί το δικαστήριο αυτό δεν έχει καμία σχέση με το υποστατό ή το αντικείμενο της διαφοράς της κύριας δίκης ή ακόμη όταν το πρόβλημα είναι υποθετικής φύσεως ή το Δικαστήριο δεν διαθέτει τα πραγματικά και νομικά στοιχεία που είναι αναγκαία προκειμένου να δώσει χρήσιμη απάντηση στα ερωτήματα που του έχουν υποβληθεί (απόφαση της 6ης Μαρτίου 2018, SEGRO και Horváth, C-52/16 και C-113/16, EU:C:2018:157, σκέψη 43 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

25 Ως προς το σημείο αυτό και όσον αφορά το επιχείρημα της M. Broßonn ότι η επίμαχη στις κύριες δίκες εθνική κανονιστική ρύθμιση μπορεί να ερμηνευθεί κατά τρόπο ώστε να συνάδει προς το άρθρο 7 της οδηγίας 2003/88, όπως αυτό ερμηνεύθηκε από το Δικαστήριο με την απόφαση της 12ης Ιουνίου 2014, Bollacke (C-118/13, EU:C:2014:1755), είναι βεβαίως αληθές ότι το ζήτημα αν εθνική διάταξη δεν πρέπει να τύχει εφαρμογής καθόσον αντιβαίνει στο δίκαιο της Ένωσης εγείρεται μόνο σε περίπτωση κατά την οποία δεν είναι δυνατή καμία σύμφωνη προς το δίκαιο της Ένωσης ερμηνεία της διατάξεως αυτής (βλ., υπ' αυτή την έννοια, απόφαση της 24ης Ιανουαρίου 2012, Dominguez, C-282/10, EU:C:2012:33, σκέψη 23).

26 Εντούτοις, υπενθυμίζεται επίσης ότι η αρχή της σύμφωνης με το δίκαιο της Ένωσης ερμηνείας του εθνικού δικαίου υπόκειται σε ορισμένους περιορισμούς. Συγκεκριμένα, η υποχρέωση του εθνικού δικαστηρίου να λαμβάνει υπόψη το περιεχόμενο οδηγίας κατά την ερμηνεία και εφαρμογή των σχετικών διατάξεων του εσωτερικού δικαίου οριοθετείται από τις γενικές αρχές του δικαίου και δεν μπορεί να χρησιμεύσει ως βάση για να θεμελιώσει contra legem ερμηνεία του εθνικού δικαίου (απόφαση της 24ης Ιανουαρίου 2012, Dominguez, C-282/10, EU:C:2012:33, σκέψη 25 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

27 Πλην όμως, στις υποθέσεις των κύριων δικών, και όπως προκύπτει από τη σκέψη 15 της παρούσας αποφάσεως, το αιτούν δικαστήριο κρίνει ότι βρίσκεται ενώπιον ενός τέτοιου ορίου. Ειδικότερα, κατά το δικαστήριο αυτό, το άρθρο 7, παράγραφος 4, του BUrlG, σε συνδυασμό με το άρθρο 1922, παράγραφος 1, του BGB, δεν μπορεί να τύχει σύμφωνης ερμηνείας προς το άρθρο 7 της οδηγίας 2003/88, όπως αυτό ερμηνεύθηκε από το Δικαστήριο με την απόφαση της 12ης Ιουνίου 2014, Bollacke (C-118/13, EU:C:2014:1755).

28 Υπό τις συνθήκες αυτές, δεν μπορεί να γίνει δεκτό ότι οι αιτήσεις προδικαστικής αποφάσεως είναι απαράδεκτες, καθόσον τα υποβληθέντα ερωτήματα αφορούν το ζήτημα αν οι διατάξεις του δικαίου της Ένωσης στις οποίες αυτά αναφέρονται συνεπάγονται, ελλείψει δυνατότητας σύμφωνης ερμηνείας του εθνικού δικαίου, υποχρέωση του εθνικού δικαστηρίου να αφήσει ανεφάρμοστη, εν ανάγκη, την εν λόγω εθνική κανονιστική ρύθμιση, ιδίως στο πλαίσιο ένδικης διαφοράς μεταξύ ιδιωτών.

29 Λαμβανομένων υπόψη των προεκτεθέντων, πρέπει να γίνει δεκτό ότι οι αιτήσεις προδικαστικής αποφάσεως είναι παραδεκτές.

Επί της ουσίας

Προκαταρκτικές παρατηρήσεις

30 Επισημαίνεται ότι τόσο το ερώτημα στην υπόθεση C-569/16 όσο και το πρώτο ερώτημα στην υπόθεση C-570/16, όπως προκύπτει από το σκεπτικό των αποφάσεων περί παραπομπής που εκτέθηκε στις σκέψεις 13 έως 17 της παρούσας αποφάσεως, υπό το πρίσμα του οποίου πρέπει να γίνουν κατανοητά τα εν λόγω ερωτήματα, έχουν δύο διακριτά σκέλη.

31 Κατά πρώτον, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται, κατ' ουσίαν, αν το άρθρο 7 της οδηγίας 2003/88 και το άρθρο 31, παράγραφος 2, του Χάρτη έχουν την έννοια ότι αντιτίθενται σε κανονιστική ρύθμιση όπως η επίμαχη στις κύριες δίκες και αν πρέπει ενδεχομένως να επανεξεταστεί ή να διευκρινιστεί η ερμηνεία που διατύπωσε το Δικαστήριο με την απόφαση της 12ης Ιουνίου 2014, Bollacke (C-118/13, EU:C:2014:1755).

32 Κατά δεύτερον, για την περίπτωση που το Δικαστήριο εμμείνει στην εν λόγω ερμηνεία, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται αν οι ίδιες ως άνω διατάξεις του δικαίου της Ένωσης έχουν άμεσο αποτέλεσμα και αν, ως εκ τούτου, τα εθνικά δικαστήρια έχουν την υποχρέωση να μην εφαρμόσουν την κανονιστική αυτή ρύθμιση κατά το μέτρο που δεν είναι δυνατή η σύμφωνη ερμηνεία της προς τις απαιτήσεις που απορρέουν από τις εν λόγω διατάξεις.

33 Τέλος, με το δεύτερο ερώτημα στην υπόθεση C-570/16, το αιτούν δικαστήριο ζητεί να διευκρινιστεί αν τέτοιο αποτέλεσμα που συνίσταται στη μη εφαρμογή της επίμαχης κανονιστικής ρυθμίσεως μπορεί να αναπτυχθεί και στο πλαίσιο ένδικης διαφοράς μεταξύ δύο ιδιωτών.

34 Υπό τις συνθήκες αυτές, πρέπει να εξεταστούν, καταρχάς, το πρώτο σκέλος του ερωτήματος στην υπόθεση C-569/16 καθώς και το πρώτο σκέλος του πρώτου ερωτήματος στην υπόθεση C-570/16 και εν συνεχεία, από κοινού, δεδομένης της μεταξύ τους σχέσεως, το δεύτερο σκέλος των εν λόγω ερωτημάτων και το δεύτερο ερώτημα στην υπόθεση C-570/16.

Επί του πρώτου σκέλους του ερωτήματος στην υπόθεση C-569/16 και επί του πρώτου σκέλους του πρώτου ερωτήματος στην υπόθεση C-570/16

35 Με το πρώτο σκέλος του ερωτήματος στην υπόθεση C-569/16, που είναι πανομοιότυπο με το πρώτο σκέλος του πρώτου ερωτήματος στην υπόθεση C-570/16, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν το άρθρο 7 της οδηγίας 2003/88 και το άρθρο 31, παράγραφος 2, του Χάρτη έχουν την έννοια ότι αντιτίθενται σε εθνική κανονιστική ρύθμιση, όπως η επίμαχη στις κύριες δίκες, σύμφωνα με την οποία, στην περίπτωση που η σχέση εργασίας λυθεί λόγω θανάτου του εργαζομένου, αποσβέννυται το κεκτημένο δυνάμει των διατάξεων αυτών δικαίωμα του εργαζομένου στην ετήσια άδεια μετ' αποδοχών την οποία δεν είχε λάβει πριν από τον θάνατό του, χωρίς να γεννάται δικαίωμα χρηματικής αποζημιώσεως για την εν λόγω μη ληφθείσα άδεια το οποίο να μπορεί να μεταβιβαστεί αιτία θανάτου στους κληρονόμους του εν λόγω εργαζομένου.

36 Όσον αφορά, κατά πρώτον, το άρθρο 7 της οδηγίας 2003/88, υπενθυμίζεται ότι, όπως επισημαίνει το αιτούν δικαστήριο, το Δικαστήριο έκρινε με τη σκέψη 30 της αποφάσεως της 12ης Ιουνίου 2014 (C-118/13, EU:C:2014:1755), η οποία εκδόθηκε σε υπόθεση της οποίας τα πραγματικά περιστατικά ήταν ανάλογα με εκείνα των υπό κρίση συνεκδικαζομένων υποθέσεων και αφορούσε επίσης την επίμαχη στις κύριες δίκες εθνική κανονιστική ρύθμιση, ότι η εν λόγω διάταξη του δικαίου της Ένωσης έχει την έννοια ότι αντιτίθεται σε εθνικές νομοθεσίες ή πρακτικές οι οποίες προβλέπουν ότι το δικαίωμα ετήσιας άδειας μετ' αποδοχών αποσβέννυται, χωρίς να γεννάται δικαίωμα χρηματικής αποζημιώσεως για τη μη ληφθείσα άδεια, όταν η σχέση εργασίας λύεται λόγω του θανάτου του εργαζομένου.

37 Όπως προκύπτει από τις αποφάσεις περί παραπομπής και από τις σκέψεις 14 έως 16 της παρούσας αποφάσεως, το αιτούν δικαστήριο διατηρεί εντούτοις ορισμένες αμφιβολίες όσον αφορά την ερμηνεία που διατύπωσε το Δικαστήριο, κατά κύριο λόγο, επειδή κρίνει ότι ο σκοπός του δικαιώματος ετήσιας άδειας μετ' αποδοχών που συνίσταται στην παροχή στον εργαζόμενο της δυνατότητας να αναπαυθεί και να έχει στη διάθεσή του ένα χρονικό διάστημα αναψυχής και ψυχαγωγίας δεν μπορεί πλέον να επιτευχθεί μετά τον θάνατο του ενδιαφερομένου.

38 Ως προς το ζήτημα αυτό, υπενθυμίζεται ευθύς εξ αρχής ότι, κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, το δικαίωμα κάθε εργαζομένου σε ετήσια άδεια μετ' αποδοχών πρέπει να θεωρείται ως ιδιαίτερης σημασίας αρχή του κοινωνικού δικαίου της Ένωσης, από την οποία δεν χωρεί παρέκκλιση και της οποίας η εφαρμογή από τις αρμόδιες εθνικές αρχές μπορεί να γίνεται μόνον εντός των ορίων που ρητώς καθορίζει η οδηγία 2003/88 (βλ., υπ' αυτή την έννοια, απόφαση της 12ης Ιουνίου 2014, Bollacke, C-118/13, EU:C:2014:1755, σκέψη 15 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία). Ομοίως, και για λόγους προασπίσεως του θεμελιώδους αυτού δικαιώματος του εργαζομένου το οποίο κατοχυρώνεται στο δίκαιο της Ένωσης, το Δικαστήριο δεν μπορεί να προβεί σε στενή ερμηνεία του άρθρου 7 της οδηγίας 2003/88, εις βάρος των δικαιωμάτων που ο εργαζόμενος αντλεί από αυτήν (βλ., υπ' αυτή την έννοια, απόφαση της 12ης Ιουνίου 2014, Bollacke, C-118/13, EU:C:2014:1755, σκέψη 22 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

39 Κατά πάγια νομολογία, το δικαίωμα ετήσιας άδειας αποτελεί τη μία μόνον πτυχή του δικαιώματος ετήσιας άδειας μετ' αποδοχών, που συνιστά ουσιώδη αρχή του κοινωνικού δικαίου της Ένωσης, το δε δικαίωμα αυτό περιλαμβάνει επίσης την αξίωση καταβολής αποδοχών. Συγκεκριμένα, η έκφραση «ετήσια άδεια μετ' αποδοχών», την οποία χρησιμοποιεί ο νομοθέτης της Ένωσης μεταξύ άλλων στο άρθρο 7 της οδηγίας 2003/88, σημαίνει ότι, διαρκούσης της ετήσιας άδειας κατά την έννοια της διατάξεως αυτής, πρέπει να συνεχίζεται η καταβολή αμοιβής στον εργαζόμενο. Με άλλα λόγια, ο εργαζόμενος πρέπει να συνεχίζει να λαμβάνει τις τακτικές αποδοχές του κατά την εν λόγω περίοδο αναπαύσεως και αναψυχής (απόφαση της 12ης Ιουνίου 2014, Bollacke, C-118/13, EU:C:2014:1755, σκέψεις 20 και 21 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

40 Η καταβολή αποδοχών άδειας που επιβάλλει το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 2003έ88 αποσκοπεί στην παροχή προς τον εργαζόμενο της δυνατότητας να λάβει πράγματι την άδεια που δικαιούται (απόφαση της 16ης Μαρτίου 2006, Robinson-Steele κ.λπ., C-131/04 και C-257/04, EU:C:2006:177, σκέψη 49).

41 Κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, ο σκοπός του δικαιώματος ετήσιας άδειας, το οποίο κατοχυρώνεται στο άρθρο 7 της οδηγίας 2003/88, συνίσταται στην παροχή στον εργαζόμενο της δυνατότητας, αφενός, να αναπαυθεί από την εκτέλεση των καθηκόντων τα οποία έχει αναλάβει στο πλαίσιο της συμβάσεως εργασίας και, αφετέρου, να έχει στη διάθεσή του ένα χρονικό διάστημα αναψυχής και ψυχαγωγίας (απόφαση της 20ής Ιουλίου 2016, Maschek, C-341/15, EU:C:2016:576, σκέψη 34 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

42 Συνεπώς, προβλέποντας ότι η ελάχιστη περίοδος ετήσιας άδειας μετ' αποδοχών δεν μπορεί να αντικατασταθεί με καταβολή χρηματικής αποζημιώσεως παρά μόνο σε περίπτωση λύσεως της σχέσεως εργασίας, το άρθρο 7, παράγραφος 2, της οδηγίας 2003/88 έχει ιδίως σκοπό να διασφαλίσει ότι ο εργαζόμενος θα έχει τη δυνατότητα να τύχει μιας πραγματικής περιόδου αναπαύσεως, προς τον σκοπό της αποτελεσματικής προστασίας της ασφάλειας και της υγείας του (βλ., υπ' αυτή την έννοια, απόφαση της 16ης Μαρτίου 2006, Robinson-Steele κ.λπ., C-131/04 και C-257/04, EU:C:2006:177, σκέψη 60 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

43 Μετά τη λύση της σχέσεως εργασίας ο εργαζόμενος δεν δύναται πλέον να λάβει αυτούσια την ετήσια άδεια μετ' αποδοχών την οποία εδικαιούτο. Προκειμένου να μην αποκλεισθεί παντελώς, εξαιτίας της αδυναμίας αυτής, η άσκηση από τον εργαζόμενο του δικαιώματος σε ετήσια άδεια μετ' αποδοχών έστω και υπό χρηματική μορφή, το άρθρο 7, παράγραφος 2, της οδηγίας 2003/88 προβλέπει ότι ο εργαζόμενος δικαιούται χρηματική αποζημίωση για τις ημέρες μη ληφθείσας ετήσιας άδειας (βλ., υπ'

αυτή την έννοια, αποφάσεις της 20ής Ιανουαρίου 2009, Schultz-Hoff κ.λπ., C-350/06 και C-520/06, EU:C:2009:18, σκέψη 56· της 12ης Ιουνίου 2014, Bollacke, C-118/13, EU:C:2014:1755, σκέψη 17, και της 20ής Ιουλίου 2016, Maschek, C-341/15, EU:C:2016:576, σκέψη 27).

44 Η διάταξη αυτή δεν θέτει καμία προϋπόθεση για τη θεμελίωση δικαιώματος χρηματικής αποζημιώσεως, πέραν εκείνης κατά την οποία, αφενός, η σχέση εργασίας πρέπει να έχει λυθεί και, αφετέρου, ο εργαζόμενος δεν πρέπει να έχει λάβει όλη την ετήσια άδεια μετ' αποδοχών την οποία εδικαιούτο κατά τον χρόνο λύσεως της σχέσεως αυτής (βλ., υπ' αυτή την έννοια, απόφαση της 12ης Ιουνίου 2014, Bollacke, C-118/13, EU:C:2014:1755, σκέψη 23).

45 Συνεπώς, ο λόγος για τον οποίο λύθηκε η σχέση εργασίας δεν επηρεάζει το δικαίωμα χρηματικής αποζημιώσεως το οποίο προβλέπει το άρθρο 7, παράγραφος 2, της οδηγίας 2003/88 (βλ., υπ' αυτή την έννοια, απόφαση της 20ής Ιουλίου 2016, Maschek, C-341/15, EU:C:2016:576, σκέψη 28).

46 Μολονότι, ομολογουμένως, αναπόφευκτη συνέπεια του θανάτου του εργαζομένου είναι, όπως επισημαίνει το αιτούν δικαστήριο, η απώλεια κάθε δυνατότητας αυτούσιας χρήσεως του χρόνου αναπαύσεως και αναψυχής που συνδέεται με την ετήσια άδεια μετ' αποδοχών την οποία αυτός εδικαιούτο κατά τον χρόνο του θανάτου, δεν μπορεί να γίνει δεκτό ότι η περίσταση αυτή επιφέρει αναδρομική απόσβεση του ήδη κεκτημένου δικαιώματος αδείας το οποίο, όπως εκτέθηκε στη σκέψη 39 της παρούσας αποφάσεως, έχει ως δεύτερη και ισότιμη πτυχή το δικαίωμα καταβολής αποδοχών (βλ., υπ' αυτή την έννοια, απόφαση της 12ης Ιουνίου 2014, Bollacke, C-118/13, EU:C:2014:1755, σκέψη 25).

47 Ως προς το ζήτημα αυτό, επισημαίνεται επίσης ότι το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι το άρθρο 7, παράγραφος 2, της οδηγίας 2003/88 έχει την έννοια ότι, κατά τη συνταξιοδότησή του, ο εργαζόμενος δικαιούται χρηματική αποζημίωση για την ετήσια άδεια μετ' αποδοχών την οποία δεν έλαβε εξαιτίας της μη ασκήσεως των καθηκόντων του λόγω ασθένειας (βλ. απόφαση της 20ής Ιουλίου 2016, Maschek, C-341/15, EU:C:2016:576, σκέψεις 31 και 32 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία). Ούτε ο εργαζόμενος αυτός είναι σε θέση να κάνει χρήση της άδειας ως χρόνου αναπαύσεως και αναψυχής ενόψει της μελλοντικής συνεχίσεως της επαγγελματικής του δραστηριότητας, δεδομένου ότι έχει εισέλθει σε περίοδο που χαρακτηρίζεται, καταρχήν, από τη διακοπή των επαγγελματικών δραστηριοτήτων και, κατ' ουσίαν, απολαύει συγκεκριμένα του εν λόγω δικαιώματος ετήσιας άδειας μετ' αποδοχών μόνο υπό τη χρηματική του μορφή.

48 Κατά τα λοιπά, ως προς τη χρηματική του πτυχή, το κεκτημένο δικαίωμα του εργαζομένου σε ετήσια άδεια μετ' αποδοχών είναι αμιγώς περιουσιακό και ως τέτοιο προορίζεται να αποτελέσει μέρος της περιουσίας του ενδιαφερομένου, με αποτέλεσμα ο θάνατός του να μην μπορεί να το αφαιρέσει αναδρομικά από την περιουσία αυτή και, κατά συνέπεια, να στερήσει από εκείνους που πρόκειται να την κληρονομήσουν τη δυνατότητα να απολαύσουν πραγματικά την περιουσιακή αυτή πλευρά του δικαιώματος ετήσιας άδειας μετ' αποδοχών.

49 Πράγματι, η απόσβεση του δικαιώματος του εργαζομένου σε ετήσια άδεια μετ' αποδοχών και του αντίστοιχου δικαιώματος χρηματικής αποζημιώσεως για τη μη ληφθείσα άδεια σε περίπτωση λύσεως της σχέσεως εργασίας, χωρίς να έχει παρασχεθεί πραγματικά στον ενδιαφερόμενο η δυνατότητα να ασκήσει το δικαίωμα ετήσιας άδειας μετ' αποδοχών, θα έθιγε την ουσία αυτή καθεαυτήν του δικαιώματος αυτού (βλ., υπ' αυτή την έννοια, απόφαση της 19ης Σεπτεμβρίου 2013, Επανεξέταση Επιτροπή κατά Strack, C-579/12 RX-II, EU:C:2013:570, σκέψη 32).

50 Συνεπώς, η καταβολή χρηματικής αποζημιώσεως στην περίπτωση που η σχέση εργασίας λύθηκε συνεπεία του θανάτου του εργαζομένου είναι αναγκαία προς διασφάλιση της πρακτικής αποτελεσματικότητας του δικαιώματος ετήσιας άδειας μετ' αποδοχών που απονέμεται στον εργαζόμενο (βλ., υπ' αυτήν την έννοια, απόφαση της 12ης Ιουνίου 2014, Bollacke, C-118/13, EU:C:2014:1755, σκέψη 24).

51 Κατά δεύτερον, υπενθυμίζεται ότι το δικαίωμα ετήσιας άδειας μετ' αποδοχών δεν συνιστά απλώς ιδιαίτερης σημασίας αρχή του κοινωνικού δικαίου της Ένωσης, αλλά έχει και ρητώς κατοχυρωθεί στο άρθρο 31, παράγραφος 2, του Χάρτη, στον οποίο το άρθρο 6, παράγραφος 1, ΣΕΕ προσδίδει την ίδια νομική ισχύ με αυτήν των Συνθηκών (απόφαση της 30ής Ιουνίου 2016, Sobczyszyn, C-178/15, EU:C:2016:502, σκέψη 20 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

52 Τα θεμελιώδη δικαιώματα που κατοχυρώνονται στην έννομη τάξη της Ένωσης μπορούν να εφαρμόζονται σε όλες τις καταστάσεις που διέπονται από το δίκαιο της Ένωσης (απόφαση της 15ης Ιανουαρίου 2014, Association de médiation sociale, C-176/12, EU:C:2014:2, σκέψη 42 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

53 Δεδομένου ότι με την επίμαχη στις κύριες δίκες κανονιστική ρύθμιση τίθεται σε εφαρμογή η οδηγία 2003/88, το άρθρο 31, παράγραφος 2, του Χάρτη μπορεί να εφαρμοσθεί στην υπόθεση της κύριας δίκης (βλ., κατ' αναλογίαν, απόφαση της 15ης Ιανουαρίου 2014, Association de médiation sociale, C-176/12, EU:C:2014:2, σκέψη 43).

54 Ως προς το ζήτημα αυτό, καταρχάς, από το ίδιο το γράμμα του άρθρου 31, παράγραφος 2, του Χάρτη προκύπτει ότι η εν λόγω διάταξη κατοχυρώνει το «δικαίωμα» κάθε εργαζομένου σε «ετήσια περίοδο αμειβόμενων διακοπών».

55 Εν συνεχεία, σύμφωνα με τις επεξηγήσεις όσον αφορά το άρθρο 31 του Χάρτη, οι οποίες, κατά το άρθρο 6, παράγραφος 1, τρίτο εδάφιο, ΣΕΕ και το άρθρο 52, παράγραφος 7, του Χάρτη, πρέπει να λαμβάνονται υπόψη για την ερμηνεία του, το άρθρο 31, παράγραφος 2, του Χάρτη εμπνέεται από την οδηγία 93/104, καθώς και από το άρθρο 2 του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη, που υπογράφηκε στο Τορίνο στις 18 Οκτωβρίου 1961 και αναθεωρήθηκε στο Στρασβούργο στις 3 Μαΐου 1996, και από το σημείο 8 του Κοινοτικού Χάρτη των Θεμελιωδών Κοινωνικών Δικαιωμάτων των Εργαζομένων, που εγκρίθηκε κατά τη σύνοδο του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου στο Στρασβούργο στις 9 Δεκεμβρίου 1989 (απόφαση της 19ης Σεπτεμβρίου 2013, Επανεξέταση Επιτροπή κατά Strack, C-579/12 RX-II, EU:C:2013:570, σκέψη 27).

56 Όπως προκύπτει από την αιτιολογική της σκέψη 1, η οδηγία 2003/88 κωδικοποίησε την οδηγία 93/104, το δε άρθρο 7 της οδηγίας 2003/88, που αφορά το δικαίωμα ετήσιας άδειας, επαναλαμβάνει αυτολεξεί το κείμενο του άρθρου 7 της οδηγίας 93/104 (απόφαση της 19ης Σεπτεμβρίου 2013, Επανεξέταση Επιτροπή κατά Strack, C-579/12 RX-II, EU:C:2013:570, σκέψη 28).

57 Στο ως άνω πλαίσιο, πρέπει, τέλος, να υπομνησθεί ότι το Δικαστήριο είχε την ευκαιρία να διευκρινίσει ότι ο όρος «ετήσια άδεια μετ' αποδοχών» στο άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 2003/88, προς τον οποίο πρέπει να εξομοιωθεί ο όρος «ετήσια περίοδ[ος] αμειβόμενων διακοπών» στο άρθρο 31, παράγραφος 2, του Χάρτη, σημαίνει ότι διαρκούσης της ετήσιας άδειας, κατά την έννοια των διατάξεων αυτών, πρέπει να συνεχίζεται η καταβολή αποδοχών και ότι, δηλαδή, ο εργαζόμενος πρέπει να εισπράττει τις τακτικές αποδοχές του για αυτήν την περίοδο αναπαύσεως (βλ., υπ' αυτή την έννοια, απόφαση της 15ης Σεπτεμβρίου 2011, Williams κ.λπ., C-155/10, EU:C:2011:588, σκέψεις 18 και 19).

58 Όπως εκτέθηκε στη σκέψη 39 της παρούσας αποφάσεως, το δικαίωμα ετήσιας άδειας αποτελεί τη μία από τις δύο πτυχές του δικαιώματος ετήσιας άδειας μετ' αποδοχών ως ουσιώδους αρχής του κοινωνικού δικαίου της Ένωσης που διατυπώνεται στο άρθρο 7 της οδηγίας 93/104 και το άρθρο 7 της οδηγίας 2003/88 και κατοχυρώθηκε εν τω μεταξύ ρητώς ως θεμελιώδες δικαίωμα με το άρθρο 31, παράγραφος 2, του Χάρτη. Ειδικότερα, το εν λόγω θεμελιώδες δικαίωμα περιλαμβάνει επίσης δικαίωμα στην καταβολή αποδοχών, καθώς και το, άρρηκτα συνδεδεμένο με το δικαίωμα ετήσιας άδειας «μετ' αποδοχών», δικαίωμα στην καταβολή χρηματικής αποζημιώσεως για τη μη ληφθείσα ετήσια άδεια κατά τη λύση της σχέσεως εργασίας.

59 Ως προς το ζήτημα αυτό, το ως άνω δικαίωμα επιτρέπεται να περιοριστεί μόνον εφόσον τηρούνται οι αυστηρές προϋποθέσεις που προβλέπει το άρθρο 52, παράγραφος 1, του Χάρτη και, ιδίως, εφόσον δεν θίγεται το βασικό περιεχόμενο του εν λόγω δικαιώματος. Συνεπώς, τα κράτη μέλη δεν δύνανται να παρεκκλίνουν από την αρχή που απορρέει από το άρθρο 7 της οδηγίας 2003/88, σε συνδυασμό με το άρθρο 31, παράγραφος 2, του Χάρτη, κατά την οποία ένα κεκτημένο δικαίωμα ετήσιας άδειας μετ' αποδοχών δεν αποσβέννυται με τη λήξη της περιόδου αναφοράς και/ή της προβλεπόμενης από την εθνική νομοθεσία περιόδου μεταφοράς, εφόσον ο εργαζόμενος δεν ήταν σε θέση να κάνει χρήση της άδειας αυτής (βλ., υπ' αυτή την έννοια, απόφαση της 29ης Νοεμβριου 2017, King, C-214/16, EU:C:2017:914, σκέψη 56).

60 Όπως εκτέθηκε στη σκέψη 46 της παρούσας αποφάσεως, δεν επιτρέπεται, ομοίως, στα κράτη μέλη να ορίσουν ότι η λύση της σχέσεως εργασίας λόγω θανάτου επισύρει την αναδρομική απόσβεση του κεκτημένου δικαιώματος του εργαζομένου σε ετήσια άδεια μετ' αποδοχών, δεδομένου ότι το δικαίωμα αυτό έχει, ειδικότερα, πέραν του δικαιώματος στην αυτούσια άδεια, μια δεύτερη ισότιμη πτυχή, ήτοι το δικαίωμα καταβολής αποδοχών το οποίο δικαιολογεί την καταβολή στον ενδιαφερόμενο ή στους κληρονόμους του χρηματικής αποζημιώσεως για όλη τη μη ληφθείσα ετήσια άδεια μετ' αποδοχών κατά τη λύση της σχέσεως εργασίας.

61 Συνεπώς, το άρθρο 31, παράγραφος 2, του Χάρτη έχει ειδικότερα ως συνέπεια, όσον αφορά τις καταστάσεις που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του, ότι τα κράτη μέλη δεν δύνανται να θεσπίσουν κανονιστική ρύθμιση σύμφωνα με την οποία ο θάνατος του εργαζομένου συνεπάγεται αναδρομική απόσβεση του κεκτημένου πριν από τον θάνατό του δικαιώματος ετήσιας άδειας και η οποία στερεί, κατά συνέπεια, τους κληρονόμους του από τη χρηματική αποζημίωση η οποία αντικαθιστά την άδεια αυτή, ως περιουσιακή πτυχή που αποτελεί συστατικό στοιχείο του εν λόγω δικαιώματος.

62 Κατόπιν των ανωτέρω και λαμβανομένων υπόψη των όσων εκτέθηκαν στις σκέψεις 38 έως 50 της παρούσας αποφάσεως, πρέπει να γίνει δεκτό ότι, όταν η σχέση εργασίας λύεται λόγω του θανάτου του εργαζομένου, προκύπτει όχι μόνο από το άρθρο 7, παράγραφος 2, της οδηγίας 2003/88, αλλά επίσης και από το άρθρο 31, παράγραφος 2, του Χάρτη, ότι, για να αποτραπεί το ενδεχόμενο αναδρομικής αποσβέσεως του κεκτημένου θεμελιώδους δικαιώματος του εργαζομένου στην ετήσια άδεια μετ' αποδοχών, περιλαμβανομένης της περιουσιακής του πτυχής, το δικαίωμα του ενδιαφερομένου σε χρηματική αποζημίωση για τη μη ληφθείσα άδειά του είναι μεταβιβάσιμο αιτία θανάτου στους κληρονόμους του.

63 Κατά συνέπεια, στο πρώτο σκέλος του ερωτήματος στην υπόθεση C-569/16 και στο πρώτο σκέλος του πρώτου ερωτήματος στην υπόθεση C-570/16 πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 7 της οδηγίας 2003/88 και το άρθρο 31, παράγραφος 2, του Χάρτη έχουν την έννοια ότι αντιτίθενται σε εθνική κανονιστική ρύθμιση, όπως η επίμαχη στις κύριες δίκες, σύμφωνα με την οποία, στην περίπτωση που η σχέση εργασίας λυθεί λόγω του θανάτου του εργαζομένου, αποσβέννυται το κεκτημένο δυνάμει των διατάξεων αυτών δικαίωμα του εργαζομένου στην ετήσια άδεια μετ' αποδοχών την οποία δεν είχε λάβει πριν από τον θάνατό του, χωρίς να γεννάται δικαίωμα χρηματικής αποζημιώσεως για την εν λόγω μη ληφθείσα άδεια το οποίο να μπορεί να μεταβιβαστεί αιτία θανάτου στους κληρονόμους του εν λόγω εργαζομένου.

Επί του δεύτερου σκέλους του ερωτήματος στην υπόθεση C-569/16 και επί του δεύτερου σκέλους του πρώτου ερωτήματος και επί του δεύτερου ερωτήματος στην υπόθεση C-570/16

64 Με το δεύτερο σκέλος του ερωτήματος στην υπόθεση C-569/16 και με το δεύτερο σκέλος του πρώτου ερωτήματος στην υπόθεση C-570/16, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν, σε περίπτωση που είναι αδύνατη η ερμηνεία εθνικής κανονιστικής ρυθμίσεως όπως η επίμαχη στις κύριες δίκες, κατά τρόπο ώστε να συνάδει προς το άρθρο 7 της οδηγίας 2003/88 και το άρθρο 31, παράγραφος 2, του Χάρτη, οι εν λόγω διατάξεις του δικαίου της Ένωσης έχουν την έννοια ότι συνεπάγονται τη μη εφαρμογή από το εθνικό δικαστήριο της ως άνω εθνικής κανονιστικής ρυθμίσεως

και την επιδίκαση στον κληρονόμο του θανόντος εργαζομένου, εις βάρος του πρώην εργοδότη του εργαζομένου αυτού, χρηματικής αποζημιώσεως για την κεκτημένη βάσει των ως άνω διατάξεων ετήσια άδεια του εν λόγω εργαζόμενου την οποία αυτός δεν είχε λάβει. Με το δεύτερο ερώτημα στην υπόθεση C-570/16, το αιτούν δικαστήριο ζητεί να διευκρινιστεί αν, στην περίπτωση αυτή, η ως άνω ερμηνεία των εν λόγω διατάξεων του δικαίου της Ένωσης ισχύει και στο πλαίσιο διαφοράς μεταξύ του κληρονόμου του θανόντος εργαζομένου και του πρώην εργοδότη του, όταν ο τελευταίος είναι ιδιώτης.

65 Καταρχάς, πρέπει να υπομνησθεί ότι το ζήτημα αν εθνική διάταξη δεν πρέπει να τύχει εφαρμογής καθόσον αντιβαίνει στο δίκαιο της Ένωσης εγείρεται μόνο σε περίπτωση κατά την οποία δεν είναι δυνατή καμία σύμφωνη προς το δίκαιο της Ένωσης ερμηνεία της διατάξεως αυτής.

66 Ως προς το ζήτημα αυτό, πρέπει να επισημανθεί ότι, κατά την εφαρμογή του εσωτερικού δικαίου, τα εθνικά δικαστήρια οφείλουν να το ερμηνεύουν κατά το μέτρο του δυνατού με γνώμονα το γράμμα και τον σκοπό της επίμαχης οδηγίας, προκειμένου να επιτυγχάνεται το αποτέλεσμα που επιδιώκεται με την οδηγία αυτή και, κατά συνέπεια, να συμμορφώνονται προς το άρθρο 288, τρίτο εδάφιο, ΣΛΕΕ (απόφαση της 24ης Ιανουαρίου 2012, Dominguez, C-282/10, EU:C:2012:33, σκέψη 24 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

67 Πρέπει επίσης να τονιστεί ότι η αρχή της σύμφωνης ερμηνείας επιβάλλει επίσης στα εθνικά δικαστήρια να πράττουν ό,τι είναι δυνατό εντός των ορίων της αρμοδιότητάς τους, λαμβάνοντας υπόψη το σύνολο του εσωτερικού δικαίου και εφαρμόζοντας τις αναγνωρισμένες από το δίκαιο αυτό μεθόδους ερμηνείας, προκειμένου να διασφαλίζουν την πλήρη αποτελεσματικότητα της οικείας οδηγίας και να καταλήγουν σε λύση σύμφωνη προς τον σκοπό που επιδιώκει η οδηγία αυτή (απόφαση της 24ης Ιανουαρίου 2012, Dominguez, C-282/10, EU:C:2012:33, σκέψη 27 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

68 Όπως έχει κρίνει το Δικαστήριο, η ως άνω απαίτηση περί σύμφωνης ερμηνείας περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων, την υποχρέωση των εθνικών δικαστηρίων να τροποποιούν, αν παρίσταται ανάγκη, την πάγια νομολογία τους σε περίπτωση που αυτή στηρίζεται σε ερμηνεία του εσωτερικού δικαίου η οποία δεν συμβιβάζεται με τους σκοπούς της εκάστοτε οδηγίας. Ως εκ τούτου, δεν θα ήταν ορθή ιδίως η κρίση εθνικού δικαστηρίου ότι αδυνατεί να ερμηνεύσει εθνική διάταξη σύμφωνα με το δίκαιο της Ένωσης για τον λόγο και μόνον ότι η διάταξη αυτή έχει ερμηνευθεί παγίως κατά τρόπο μη συνάδοντα προς το δίκαιο αυτό (απόφαση της 17ης Απριλίου 2018, Egenberger, C-414/16, EU:C:2018:257, σκέψεις 72 και 73 καθώς και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

69 Εν προκειμένω, εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να εκπληρώσει την υποχρέωση που υπέχει από το δίκαιο της Ένωσης, η οποία συνίσταται στην εξακρίβωση, υπό το πρίσμα των αρχών που εκτέθηκαν στις τρεις προηγούμενες σκέψεις της παρούσας αποφάσεως, αν είναι δυνατή τέτοια σύμφωνη ερμηνεία.

70 Τούτου δοθέντος, και όσον αφορά, κατά πρώτον, το άμεσο αποτέλεσμα που ενδεχομένως πρέπει να αναγνωριστεί στο άρθρο 7 της οδηγίας 2003/88, κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, σε κάθε περίπτωση κατά την οποία οι διατάξεις οδηγίας είναι, από απόψεως του περιεχομένου τους, ανεπιφύλακτες και αρκούντως ακριβείς, οι ιδιώτες μπορούν να τις επικαλούνται έναντι του κράτους μέλους ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων, είτε σε περίπτωση κατά την οποία το κράτος μέλος αυτό παρέλειψε να τις μεταφέρει εμπροθέσμως στην εσωτερική έννομη τάξη είτε σε περίπτωση κατά την οποία τις μετέφερε στην εσωτερική έννομη τάξη πλημμελώς (απόφαση της 24ης Ιανουαρίου 2012, Dominguez, C-282/10, EU:C:2012:33, σκέψη 33 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία). Επιπλέον, όταν οι ιδιώτες είναι σε θέση να επικαλεστούν οδηγία έναντι του κράτους, μπορούν να το πράξουν ανεξαρτήτως του αν το κράτος ενεργεί ως εργοδότης ή ως δημόσια αρχή. Πράγματι, και στις δύο περιπτώσεις πρέπει να αποτραπεί το ενδεχόμενο να μπορεί το κράτος να αντλήσει όφελος από τη μη συμμόρφωσή του προς το δίκαιο της Ένωσης (απόφαση της 24ης Ιανουαρίου 2012, Dominguez, C-282/10, EU:C:2012:33, σκέψη 38 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

71 Βάσει των εκτιμήσεων αυτών, το Δικαστήριο έχει δεχθεί ότι επίκληση, εκ μέρους των ιδιωτών, των ανεπιφύλακτων και αρκούντως ακριβών διατάξεων των οδηγιών χωρεί έναντι κράτους μέλους και όλων των οργάνων της διοικήσεώς του, περιλαμβανομένων των αποκεντρωμένων αρχών (βλ., υπ' αυτή την έννοια, απόφαση της 7ης Αυγούστου 2018, Smith, C-122/17, EU:C:2018:631, σκέψη 45 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

72 Το Δικαστήριο έχει ήδη αποφανθεί ότι το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 2003/88 πληροί τις ως άνω προϋποθέσεις ανεπιφύλακτου χαρακτήρα και επαρκούς ακρίβειας, δεδομένου ότι, με σαφείς όρους, επιβάλλει στα κράτη μέλη συγκεκριμένη υποχρέωση προς επίτευξη ορισμένου αποτελέσματος που δεν υπόκειται σε καμία επιφύλαξη όσον αφορά την εφαρμογή του κανόνα τον οποίο θέτει και ο οποίος συνίσταται στην παροχή σε όλους τους εργαζομένους δικαιώματος ετήσιας αδείας μετ' αποδοχών, διάρκειας τουλάχιστον τεσσάρων εβδομάδων. Συνεπώς, το άρθρο αυτό πληροί τις απαιτούμενες προϋποθέσεις για να έχει άμεσο αποτέλεσμα (βλ., υπ' αυτή την έννοια, απόφασης της 24ης Ιανουαρίου 2012, Dominguez, C-282/10, EU:C:2012:33, σκέψεις 34 έως 36).

73 Όσον αφορά το άρθρο 7, παράγραφος 2, της οδηγίας αυτής, η εν λόγω διάταξη, όπως υπομνήσθηκε στη σκέψη 44 της παρούσας αποφάσεως, δεν θέτει καμία προϋπόθεση για τη θεμελίωση δικαιώματος χρηματικής αποζημιώσεως, πέραν εκείνης κατά την οποία, αφενός, η σχέση εργασίας πρέπει να έχει λυθεί και, αφετέρου, ο εργαζόμενος δεν πρέπει να έχει λάβει όλη την ετήσια άδεια μετ' αποδοχών την οποία εδικαιούτο κατά τον χρόνο λύσεως της σχέσεως αυτής. Το δικαίωμα αυτό απονέμεται άμεσα από την εν λόγω οδηγία και δεν μπορεί να εξαρτάται από άλλους όρους πέραν εκείνων που ρητώς προβλέπονται από αυτήν (βλ., υπ' αυτή την έννοια, απόφαση της 12ης Ιουνίου 2014, Bollacke, C-118/13, EU:C:2014:1755, σκέψη 28). Η εν λόγω διάταξη πληροί, ως εκ τούτου, με τη σειρά της, όλες τις προϋποθέσεις που απαιτούνται για την παραγωγή αμέσου αποτελέσματος.

74 Εν προκειμένω, όσον αφορά την υπόθεση C-569/16, δεν αμφισβητείται, αφενός, ότι ο θανών σύζυγος της M. E. Bauer δεν είχε λάβει, κατά τον χρόνο λύσεως, λόγω του θανάτου του, της σχέσεως εργασίας που τον συνέδεε με τον Δήμο Wuppertal, όλη την ετήσια άδεια μετ' αποδοχών που εδικαιούτο κατ' εκείνο το χρονικό σημείο και, αφετέρου, ότι ο εν λόγω εργοδότης αποτελεί αποκεντρωμένη δημόσια αρχή.

75 Δεδομένου ότι το άρθρο 7 της οδηγίας 2003/88 πληροί, όπως προκύπτει από τις σκέψεις 72 και 73 της παρούσας αποφάσεως, τις αναγκαίες προϋποθέσεις για να έχει άμεσο αποτέλεσμα, ο σύζυγος της M. E. Bauer ή, δεδομένου του θανάτου του, η κληρονόμος του έχουν, όπως προκύπτει από τη νομολογία του Δικαστηρίου που εκτέθηκε στις σκέψεις 70 και 71 της παρούσας αποφάσεως, το δικαίωμα να εισπράξουν, εις βάρος του Δήμου Wuppertal, χρηματική αποζημίωση για την κεκτημένη από τον ενδιαφερόμενο δυνάμει της εν λόγω διατάξεως και μη ληφθείσα ετήσια άδεια μετ' αποδοχών, ενώ το εθνικό δικαστήριο υποχρεούται προς τούτο να μην εφαρμόσει τυχόν εθνική κανονιστική ρύθμιση η οποία, όπως η επίμαχη στις κύριες δίκες, κωλύει την καταβολή της αποζημιώσεως αυτής.

76 Αντιθέτως, όσον αφορά τη διαφορά της κύριας δίκης στην υπόθεση C-570/16 στην οποία αντίδικοι είναι η M. Broßonn, ως κληρονόμος του αποβιώσαντος συζύγου της, και ο πρώην εργοδότης του, ήτοι ο V. Willmeroth, υπενθυμίζεται ότι, κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, μια οδηγία δεν μπορεί αφ' εαυτής να γεννά υποχρεώσεις εις βάρος ιδιώτη και επομένως δεν χωρεί επίκλησή της έναντι αυτού. Πράγματι, η επέκταση στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών της δυνατότητας επικλήσεως διατάξεως οδηγίας που δεν έχει μεταφερθεί ή έχει μεταφερθεί πλημμελώς στην εσωτερική έννομη τάξη θα ισοδυναμούσε με αναγνώριση της εξουσίας της Ένωσης να επιβάλλει υποχρεώσεις με άμεσο αποτέλεσμα σε βάρος ιδιωτών, παρά το γεγονός ότι διαθέτει τέτοια αρμοδιότητα μόνο στις περιπτώσεις που της απονέμεται εξουσία εκδόσεως κανονισμών (απόφαση της 7ης Αυγούστου 2018, Smith, C-122/17, EU:C:2018:631, σκέψη 42 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

77 Επομένως, ακόμη και μια σαφής, ακριβής και ανεπιφύλακτη διάταξη οδηγίας, η οποία αποσκοπεί στην απονομή δικαιωμάτων ή στην επιβολή υποχρεώσεων στους ιδιώτες, δεν μπορεί να έχει εφαρμογή, αυτή καθεαυτήν, στο πλαίσιο ένδικης διαφοράς ανακύπτουσας αποκλειστικώς μεταξύ ιδιωτών (απόφαση της 7ης Αυγούστου 2018, Smith, C-122/17, EU:C:2018:631, σκέψη 43 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

78 Όπως έχει ήδη κρίνει το Δικαστήριο, δεν μπορεί να γίνει συνεπώς επίκληση του άρθρου 7 της οδηγίας 2003/88 σε διαφορά μεταξύ ιδιωτών, προκειμένου να διασφαλιστεί η πλήρης αποτελεσματικότητα του δικαιώματος ετήσιας αδείας μετ' αποδοχών και να μην εφαρμοστεί οποιαδήποτε αντίθετη διάταξη του εθνικού δικαίου (απόφαση της 26ης Μαρτίου 2015, Fenoll, C-316/13, EU:C:2015:200, σκέψη 48).

79 Κατόπιν των ανωτέρω, πρέπει, κατά δεύτερον, να εξεταστεί το περιεχόμενο του άρθρου 31, παράγραφος 2, του Χάρτη, προκειμένου να εξακριβωθεί αν η διάταξη αυτή, η οποία, όπως διαπιστώθηκε στις σκέψεις 52 έως 63 της παρούσας αποφάσεως, μπορεί να εφαρμοστεί σε καταστάσεις όπως εκείνες των διαφορών των κύριων δικών και έχει την έννοια ότι αντιτίθεται σε εθνική κανονιστική ρύθμιση όπως η επίμαχη στις κύριες δίκες, μπορεί να γίνει αντικείμενο επικλήσεως στο πλαίσιο διαφοράς μεταξύ ιδιωτών, όπως η διαφορά στην υπόθεση C-570/16, προκειμένου το εθνικό δικαστήριο να μην εφαρμόσει την εν λόγω εθνική κανονιστική ρύθμιση και να επιδικάσει στους κληρονόμους του θανόντος εργαζομένου, εις βάρος του πρώην εργοδότη του, χρηματική αποζημίωση για τη μη ληφθείσα ετήσια άδεια την οποία εδικαιούτο ο εν λόγω εργαζόμενος δυνάμει του δικαίου της Ένωσης κατά τον χρόνο του θανάτου του.

80 Ως προς το ζήτημα αυτό, υπενθυμίζεται ότι το δικαίωμα ετήσιας άδειας μετ' αποδοχών συνιστά ουσιώδη αρχή του κοινωνικού δικαίου της Ένωσης.

81 Η αρχή αυτή πηγάζει τόσο από πράξεις που έχουν καταρτιστεί από τα κράτη μέλη σε επίπεδο Ένωσης, όπως ο Κοινοτικός Χάρτης των Θεμελιωδών Κοινωνικών Δικαιωμάτων των Εργαζομένων, του οποίου γίνεται εξάλλου μνεία στο άρθρο 151 ΣΛΕΕ, όσο και από διεθνή κείμενα στην κατάρτιση των οποίων τα εν λόγω κράτη μέλη έχουν συμπράξει ή στα οποία αυτά έχουν προσχωρήσει. Μεταξύ των διεθνών αυτών κειμένων περιλαμβάνεται ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης, στον οποίο όλα τα κράτη μέλη είναι συμβαλλόμενα μέρη, δεδομένου ότι έχουν προσχωρήσει είτε στον αρχικό Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη είτε στον αναθεωρημένο Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη είτε και στις δύο μορφές του, και στον οποίο γίνεται επίσης αναφορά στο άρθρο 151 ΣΛΕΕ. Πρέπει επίσης να γίνει μνεία της Συμβάσεως 132 της Διεθνούς Οργανώσεως Εργασίας, της 24ης Ιουνίου 1970, περί της ετήσιας άδειας μετ' αποδοχών (αναθεωρηθείσα), η οποία, όπως επισήμανε το Δικαστήριο στις σκέψεις 37 και 38 της αποφάσεως της 20ής Ιανουαρίου 2009, Schultz-Hoff κ.λπ. (C-350/06 και C-520/06, EU:C:2009:18), διατυπώνει τις αρχές της εν λόγω Οργανώσεως οι οποίες πρέπει να λαμβάνονται υπόψη, όπως διευκρινίζει η αιτιολογική σκέψη 6 της οδηγίας 2003/88.

82 Ως προς το ζήτημα αυτό, η τέταρτη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας 93/104 υπενθυμίζει, ειδικότερα, ότι στο σημείο 8 του Κοινοτικού Χάρτη των Θεμελιωδών Κοινωνικών Δικαιωμάτων των Εργαζομένων διακηρύσσεται το δικαίωμα κάθε εργαζομένου στην Ένωση, μεταξύ άλλων, για ετήσια άδεια μετ' αποδοχών, ως προς τη διάρκεια της οποίας θα πρέπει να επιτευχθεί προοδευτική προσέγγιση, σύμφωνα με τα ισχύοντα σε κάθε κράτος (βλ., υπ' αυτή την έννοια, απόφαση της 26ης Ιουνίου 2001, BECTU, C-173/99, EU:C:2001:356, σκέψη 39).

83 Συνεπώς, το άρθρο 7 της οδηγίας 93/104 και το άρθρο 7 της οδηγίας 2003/88 δεν κατοχύρωσαν αφ' εαυτών το δικαίωμα ετήσιας άδειας μετ' αποδοχών το οποίο ως εκ τούτου πηγάζει, μεταξύ άλλων, από διάφορα διεθνή κείμενα (βλ., κατ' αναλογίαν, απόφαση της 17ης Απριλίου 2018, Egenberger, C-414/16, EU:C:2018:257, σκέψη 75) και έχει επιτακτικό χαρακτήρα, ως ουσιώδης αρχή του κοινωνικού δικαίου της Ένωσης (βλ., υπ' αυτή την έννοια, απόφαση της 16ης Μαρτίου 2006, Robinson-Steele κ.λπ., C-131/04 και C-257/04, EU:C:2006:177, σκέψεις 48 και 68), η δε ουσιώδης αυτή αρχή, όπως επισημάνθηκε στη σκέψη 58 της παρούσας αποφάσεως, περιλαμβάνει αυτό καθεαυτό το δικαίωμα ετήσιας άδειας «μετ' αποδοχών» και το άρρηκτα συνδεδεμένο δικαίωμα στην καταβολή χρηματικής αποζημιώσεως για τη μη ληφθείσα ετήσια άδεια κατά τη λύση της σχέσεως εργασίας.

84 Ορίζοντας, με επιτακτική διατύπωση, ότι «[κ]άθε εργαζόμενος» έχει «δικαίωμα» «σε ετήσια περίοδο αμειβόμενων διακοπών», χωρίς να παραπέμπει συναφώς στις «περιπτώσεις και [...] τις προϋποθέσεις που προβλέπονται από το δίκαιο της Ένωσης και τις εθνικές νομοθεσίες και πρακτικές», όπως, για παράδειγμα, το άρθρο 27 του Χάρτη το οποίο αφορά η απόφαση της 15ης Ιανουαρίου 2014, Association de médiation sociale (C-176/12, EU:C:2014:2), το άρθρο 31, παράγραφος 2, του Χάρτη εκφράζει την ουσιώδη αρχή του κοινωνικού δικαίου της Ένωσης από την οποία επιτρέπεται παρέκκλιση μόνον εφόσον τηρούνται οι αυστηρές προϋποθέσεις που προβλέπει το άρθρο 52, παράγραφος 1, του Χάρτη και, ιδίως, εφόσον δεν θίγεται το βασικό περιεχόμενο του θεμελιώδους δικαιώματος ετήσιας άδειας μετ' αποδοχών.

85 Συνεπώς, το δικαίωμα ετήσιας περιόδου αμειβόμενων διακοπών που κατοχυρώνει υπέρ κάθε εργαζομένου το άρθρο 31, παράγραφος 2, του Χάρτη είναι, ως προς την ίδια του την ύπαρξη, επιτακτικό και ανεπιφύλακτο, δεδομένου ότι δεν απαιτείται συγκεκριμενοποίησή του με διατάξεις του δικαίου της Ένωσης ή του εθνικού δικαίου, οι οποίες απλώς καλούνται να προσδιορίσουν τη συγκεκριμένη διάρκεια της ετήσιας άδειας μετ' αποδοχών και, κατά περίπτωση, να ορίσουν ορισμένες προϋποθέσεις για τη χρήση της. Κατά συνέπεια, η διάταξη αυτή είναι αφ' εαυτής ικανή να απονείμει στους εργαζομένους δικαίωμα δυνάμενο να προβληθεί αυτό καθεαυτό στο πλαίσιο διαφοράς μεταξύ αυτών και του εργοδότη σε κατάσταση που διέπεται από το δίκαιο της Ένωσης και εμπίπτει, κατά συνέπεια, στο πεδίο εφαρμογής του Χάρτη (βλ., κατ' αναλογίαν, απόφαση της 17ης Απριλίου 2018, Egenberger, C-414/16, EU:C:2018:257, σκέψη 76).

86 Ως εκ τούτου, το άρθρο 31, παράγραφος 2, του Χάρτη έχει ειδικότερα ως συνέπεια, όσον αφορά τις καταστάσεις που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του, ότι, αφενός, το εθνικό δικαστήριο οφείλει να μην εφαρμόσει εθνική κανονιστική ρύθμιση, όπως η επίμαχη στις κύριες δίκες, σύμφωνα με την οποία ο θάνατος του εργαζομένου συνεπάγεται αναδρομική απόσβεση του κεκτημένου πριν από τον θάνατό του δικαιώματος ετήσιας άδειας και η οποία, κατά συνέπεια, στερεί από τους κληρονόμους του τη χρηματική αποζημίωση η οποία αντικαθιστά την άδεια αυτή, ως περιουσιακή πτυχή που αποτελεί συστατικό στοιχείο του εν λόγω δικαιώματος, και, αφετέρου, ότι δεν επιτρέπεται στους εργοδότες η επίκληση της υπάρξεως τέτοιας εθνικής κανονιστικής ρυθμίσεως προκειμένου να απαλλαγούν από την καταβολή της εν λόγω αποζημιώσεως την οποία τους επιβάλλει ο σεβασμός του θεμελιώδους δικαιώματος που κατοχυρώνει η εν λόγω διάταξη.

87 Όσον αφορά τα αποτελέσματα που αναπτύσσει κατ' αυτόν τον τρόπο το άρθρο 31, παράγραφος 2, του Χάρτη έναντι των ιδιωτών εργοδοτών, επισημαίνεται ότι, μολονότι το άρθρο 51, παράγραφος 1, του Χάρτη διευκρινίζει ότι οι διατάξεις του απευθύνονται στα θεσμικά και λοιπά όργανα και στους οργανισμούς της Ένωσης τηρουμένης της αρχής της επικουρικότητας, καθώς και στα κράτη μέλη, μόνον όταν εφαρμόζουν το δίκαιο της Ένωσης, εντούτοις το εν λόγω άρθρο 51, παράγραφος 1, δεν θίγει το ζήτημα αν οι ιδιώτες αυτοί μπορεί, ενδεχομένως, να έχουν την υποχρέωση τηρήσεως ορισμένων διατάξεων του εν λόγω Χάρτη και δεν μπορεί να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι αποκλείει πάντοτε το ενδεχόμενο αυτό.

88 Καταρχάς, και όπως επισήμανε ο γενικός εισαγγελέας στο σημείο 78 των προτάσεών του, το γεγονός ότι ορισμένες διατάξεις του πρωτογενούς δικαίου απευθύνονται πρωτίστως στα κράτη μέλη δεν μπορεί να αποκλείσει τη δυνατότητα εφαρμογής τους στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών (βλ., υπ' αυτή την έννοια, απόφαση της 17ης Απριλίου 2018, Egenberger, C-414/16, EU:C:2018:257, σκέψη 77)

89 Εν συνεχεία, το Δικαστήριο έχει, μεταξύ άλλων, ήδη αποφανθεί ότι η απαγόρευση που κατοχυρώνεται στο άρθρο 21, παράγραφος 1, του Χάρτη είναι αφ' εαυτής ικανή να απονείμει στους ιδιώτες δικαίωμα δυνάμενο να προβληθεί αυτό καθεαυτό στο πλαίσιο διαφοράς μεταξύ τους (απόφαση της 17ης Απριλίου 2018, Egenberger, C-414/16, EU:C:2018:257, σκέψη 76), χωρίς, συνεπώς, το άρθρο 51, παράγραφος 1, του Χάρτη να αποτελεί κώλυμα προς τούτο.

90 Τέλος, όσον αφορά, ειδικότερα, το άρθρο 31, παράγραφος 2, του Χάρτη, πρέπει να επισημανθεί ότι το δικαίωμα κάθε εργαζομένου σε ετήσιες περιόδους αμειβόμενων διακοπών συνεπάγεται, ως εκ της φύσεώς του, την αντίστοιχη υποχρέωση του εργοδότη να χορηγήσει τέτοιες περιόδους αμειβόμενων διακοπών.

91 Συνεπώς, σε περίπτωση που είναι αδύνατη για το αιτούν δικαστήριο η ερμηνεία της επίμαχης στις κύριες δίκες εθνικής κανονιστικής ρυθμίσεως κατά τρόπο ώστε αυτή να συνάδει προς το άρθρο 31, παράγραφος 2, του Χάρτη, το δικαστήριο αυτό οφείλει, σε κατάσταση όπως εκείνη της υποθέσεως C-570/16, να διασφαλίσει, στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων του, την έννομη προστασία που παρέχει η εν λόγω διάταξη και να εγγυηθεί την πλήρη αποτελεσματικότητά της, αφήνοντας εν ανάγκη ανεφάρμοστη την εν λόγω εθνική κανονιστική ρύθμιση (βλ., κατ' αναλογίαν, απόφαση της 17ης Απριλίου 2018, Egenberger, C-414/16, EU:C:2018:257, σκέψη 79).

92 Κατόπιν των ανωτέρω εκτιμήσεων, στο δεύτερο σκέλος του ερωτήματος στην υπόθεση C-569/16 και στο δεύτερο σκέλος του πρώτου ερωτήματος και στο δεύτερο ερώτημα στην υπόθεση C-570/16 πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι, σε περίπτωση που είναι αδύνατη η ερμηνεία εθνικής κανονιστικής ρυθμίσεως όπως η επίμαχη στις κύριες δίκες, κατά τρόπο ώστε να συνάδει προς το άρθρο 7 της οδηγίας 2003/88 και το άρθρο 31, παράγραφος 2, του Χάρτη, το εθνικό δικαστήριο που επιλαμβάνεται ένδικης διαφοράς μεταξύ του κληρονόμου του θανόντος εργαζομένου και του πρώην εργοδότη του εργαζομένου αυτού οφείλει να μην εφαρμόσει την εν λόγω εθνική κανονιστική ρύθμιση και να μεριμνήσει ώστε ο εν λόγω κληρονόμος να εισπράξει, εις βάρος του εργοδότη αυτού, χρηματική αποζημίωση για την κεκτημένη βάσει των ως άνω διατάξεων ετήσια άδεια του εν λόγω εργαζόμενου την οποία αυτός δεν είχε λάβει πριν από τον θάνατό του. Το εθνικό δικαστήριο υπέχει αυτή την υποχρέωση δυνάμει του άρθρου 7 της οδηγίας 2003/88 και του άρθρου 31, παράγραφος 2, του Χάρτη, στην περίπτωση που αντίδικοι στη διαφορά είναι ο κληρονόμος και ένας εργοδότης που αποτελεί δημόσια αρχή και, δυνάμει της δεύτερης από αυτές τις διατάξεις, στην περίπτωση που αντίδικοι στη διαφορά είναι ο κληρονόμος και ένας ιδιώτης εργοδότης.

Επί των δικαστικών εξόδων

93 Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (τμήμα μείζονος συνθέσεως) αποφαίνεται:

1) **Το άρθρο 7 της οδηγίας 2003/88/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 4ης Νοεμβρίου 2003, σχετικά με ορισμένα στοιχεία της οργάνωσης του χρόνου εργασίας, και το άρθρο 31, παράγραφος 2, του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχουν την έννοια ότι αντιτίθενται σε εθνική κανονιστική ρύθμιση, όπως η επίμαχη στις κύριες δίκες, σύμφωνα με την οποία, στην περίπτωση που η σχέση εργασίας λυθεί λόγω του θανάτου του εργαζομένου, αποσβέννυται το κεκτημένο δυνάμει των διατάξεων αυτών δικαίωμα του εργαζομένου στην ετήσια άδεια μετ' αποδοχών την οποία δεν είχε λάβει πριν από τον θάνατό του, χωρίς να γεννάται δικαίωμα χρηματικής αποζημιώσεως για την εν λόγω μη ληφθείσα άδεια το οποίο να μπορεί να μεταβιβαστεί αιτία θανάτου στους κληρονόμους του εν λόγω εργαζομένου.**

2) **Σε περίπτωση που είναι αδύνατη η ερμηνεία εθνικής κανονιστικής ρυθμίσεως όπως η επίμαχη στις κύριες δίκες, κατά τρόπο ώστε να συνάδει προς το άρθρο 7 της οδηγίας 2003/88 και το άρθρο 31, παράγραφος 2, του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων, το εθνικό δικαστήριο που επιλαμβάνεται ένδικης διαφοράς μεταξύ του κληρονόμου του θανόντος εργαζομένου και του πρώην εργοδότη του εργαζομένου αυτού οφείλει να μην εφαρμόσει την εν λόγω εθνική**

κανονιστική ρύθμιση και να μεριμνήσει ώστε ο εν λόγω κληρονόμος να εισπράξει, εις βάρος του εργοδότη αυτού, χρηματική αποζημίωση για την κεκτημένη βάσει των ως άνω διατάξεων ετήσια άδεια του εν λόγω εργαζόμενου την οποία αυτός δεν είχε λάβει πριν από τον θάνατό του. Το εθνικό δικαστήριο υπέχει αυτή την υποχρέωση δυνάμει του άρθρου 7 της οδηγίας 2003/88 και του άρθρου 31, παράγραφος 2, του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων, στην περίπτωση που αντίδικοι στην διαφορά είναι ο κληρονόμος και ένας εργοδότης που αποτελεί δημόσια αρχή και, δυνάμει της δεύτερης από αυτές τις διατάξεις, στην περίπτωση που αντίδικοι στη διαφορά είναι ο κληρονόμος και ένας ιδιώτης εργοδότης.

(υπογραφές)